

ДЕСЯТЬ РОКІВ – ДЕСЯТЬ КНИГ (російсько-українська війна в сучасній українській літературі)

Ксенія Купчик,
бібліограф I категорії
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

*Багато є журналів різних –
І тізнавальних, і корисних,
Багатомовних і яскравих,
Легкожанрових, зухвалих,
І лиш одна вона – «Планета»
Осяє професійний шлях,
Тобі відкриє всі секрети,
Неверне в твоїх думках
Численні стали теореми,
Накреслить геть нові стежки,
А ти сміливо ними йди.*

*Політ у світ бібліотечний
Легкий із нею, безкінечний,
Але тримайся ти міцніше –
Несе до знань тебе стрімкіше
Цей надпотужний корабель.
Ти не побачиш тут прогалин,
А лиш до успіху щабель.*

*Історія в книгах довга, наживо – минає стрімко,
моє покоління пише сльозами й вогнем сторінку.
До біса маневрів список, дивіться, які ми вперті,
дивіться, як сміємося прямо в обличчя смерті.*

П. Вишебаба¹

ЛІТЕРАТУРА є віддзеркаленням історичних, політичних, культурних подій у житті суспільства. Завдяки письменству щодня фіксуються події, факти, явища, спогади. Літера до літери, речення до речення, сторінка до сторінки відбувається неспинний процес увіковічення людського буття в усіх його проявах.

Війна як явище займає одне з чільних місць у художній літературі. Під час Другої світової українці у складі СРСР відіграли одну з ключових ролей у боротьбі проти нацизму і в остаточній перемозі над ним. Цьому присвячені твори відомих українських письменників: Олеся Гончара, Олександра Довженка, Леоніда Первомайського, Григора Тютюнника.

З 2014 р., майже десять літ триває російсько-українська війна. За цей час героїчна боротьба українців за свою незалежність стала одним із наріжних сюжетів у сучасній українській літературі. Про це свідчать книги знаних авторів – Сергія Жадана, Андрія Кокотюхи, Василя Шкляра та ін.

До вашої уваги огляд десяти художніх творів про майже десять років протилу російській агресії.

Однією з перших книг цієї тематики вважають *«Аеропорт»*, яку у 2015 р. написав американський військовий кореспондент *Los Angeles Times* Сергій Лойко. Цей роман побачив світ у видавництві «Брайт Стар Паблішинг» (Київ). Оригінальна мова – російська, але паралельно твір було видано в українському перекладі.

Журналіст-фотограф, прототипом якого, ймовірно, є сам автор, розповідає про оборону Міжнародного аеропорту «Донецьк» ім. Сергія Прокоф'єва вояками Збройних Сил України та добровольцями на початку Антитерористичної операції

(АТО). Письменник майстерно зобразив «кіборгів», які захищали важливий стратегічний об'єкт від російських загарбників протягом 242 днів.

Варто зазначити, що Сергій Лойко був єдиним представником іноземних ЗМІ, який чотири доби провів з оборонцями аеропорту. У 2015 р. за серію репортажів із «гарячих» точок був удостоєний однієї з найвищих нагород в американській журналістиці – премії імені Боба Консідіна від Американського закордонного прес-клубу (*Overseas Press Club Bob Considine award*) «за хоробрість, достовірність, оригінальність, глибину та виразність описаного». Також отримав престижну книжкову премію від газети *Los Angeles Times* (*Los Angeles Times editorial award*) «за найкращі репортажі 2014 року».

Гасло роману – «Головна книга про війну, якої не мало бути. Та про героїв, які хотіли жити, але помирали» – влучно передає його сутність.

У 2014 р. Маріуполь був одним із форпостів у горнилі запеклих боїв через його особливе стратегічне значення як потужного промислового центру. Українські добровольчі батальйони відтіснили загарбників. Тоді в обороні міста брав участь славнозвісний полк «Азов». Цим героїчним воїнам присвятив свій невеликий роман *«Чорне Сонце. Дума про братів азовських»* (2015) Василь Шкляр. Твір увійшов до збірки «Чорне Сонце», яку опублікувало видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля» (Харків).

За словами автора, поштовхом до написання роману стало знайомство з бійцем полку Олександром із позивним Художник, який і став прототипом головного героя – із позивним Маляр. Усі інші персонажі згадані під своїми справжніми позивними. Як сюжетна лінія до книги, зокрема, ввійшла розповідь бійця про порятунок скульптури «скіфської баби» з-під ворожих обстрілів. Вустами Маляра в романі озвучено гострі питання військової буденності: загибель побратимів, ставлення місцевих жителів до військових, погляд на майбутнє країни.

¹ Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну. Київ, 2023. С. 13.

В одному з інтерв'ю Василь Шкляр розповів, як «азовці» подарували йому «Кобзар» Т. Шевченка, що дивом уцілів після пожежі в бібліотеці с. Широкине (Донецька обл.). Роман «Чорне Сонце» – символічна віддяка письменника за цей коштовний подарунок.

У лютому 2022 р. під час широкомасштабного вторгнення РФ в Україну полк «Азов» знову став на захист Маріуполя. Самовідданість, героїзм, мужність, самопожертва наших вояків гідні увіковічення ще в багатьох творах.

Війна завжди ставить людське життя догори дригом, наче потужний буревій. Звична буденність руйнується в одну мить. Що й трапилося зі шкільним учителем української мови і літератури Пашею з роману *«Інтернат»* (2017) Сергія Жадана. Книга побачила світ у видавництві *Meridian Czernowitz* (Чернівці).

Події розгортаються взимку 2015 р. в одному з містечок Донеччини. Незважаючи на важкі бої, українським військовим довелося залишити його через загрозу оточення проросійськими бойовиками. У місцевому інтернаті лишився племінник Паші. Аби вивести хлопця в безпечніше місце, необхідно було їхати в так звану сіру зону. За три дні виснажливого шляху головний герой переживає внутрішню трансформацію – від повної байдужості до остаточного визначення власної громадянської позиції. Це історія про страх, поневіряння, байдужість, мужність, сміливість, переосмислення життєвих цінностей.

На сайті відомої національної книжкової платформи *Yakaboo* роман «Інтернат» дістав чимало захоплених відгуків читачів.

Для своєчасної протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам безпеці держави здійснюється контррозвідувальна діяльність. Із початком російської збройної агресії перешкоджання терористичним актам і нейтралізація диверсантів є одними з пріоритетних завдань. Таку місію обрали для своїх героїв автори військового детективу *«Позивний "Бандерас"»* (2017) Сергій Дзюба і Артемій Кірсанов. В основу твору покладено щоденники бійця Національної гвардії України Сергія Башкова та розповіді воїнів, які брали участь в АТО. Книгу опубліковано у видавництві «Фабула» (Харків).

Капітан Антон Саенко з позивним Бандерас за дорученням Департаменту контррозвідки СБУ повинен виявити в одному з українських батальйонів російського диверсанта, який координує терористичні акти. Для виконання завдання Саенко разом із групою контррозвідників під виглядом саперів приїжджає у своє рідне с. Веселе на Донеччині. На тлі розвідувальної операції розгортається широка палітра проявів людських стосунків, почуттів і вчинків – кохання, зрада, братерство, зустріч із власним минулим, внутрішня емоційна боротьба, самопожертва.

Роман було екранізовано у 2018 р. Режисером кінострічки став Заза Буадзе. Головну роль зіграв актор театру і кіно Олег Шульга. Епізодичні ролі – справжні військовослужбовці ЗСУ, які брали участь у бойових діях. Зйомки відбувалися на Херсонщині та Одещині, де була задіяна військова техніка, надана Міністерством оборони України.

Екранізація спонукала до перевидання книги з кінокадрами на обкладинці (2018).

Однією з рушійних сил української армії є добровольчі підрозділи. На початку війни їх форму-

вали переважно з учасників Революції Гідності та тих, хто з різних причин не міг офіційно вступити до лав ЗСУ. Повість Олександра Вільчинського *«У степу під Авдіївкою»* (2018) присвячена цим воїнам, які у 2016–2017 рр. обороняли авдіївську промислову зону, де розташоване одне з найбільших коксохімічних підприємств у Європі – Авдіївський коксохімічний завод. Книга побачила світ у видавництві «Фоліо» (Харків).

Головний герой – боєць із позивним Луїс, у цивільному житті – співробітник обласного архіву Роман Данилюк. Його можна вважати уособленням чоловіків віком від 50 років, які навряд чи пройшли б медичну комісію для служби в ЗСУ, натомість вони одними з перших добровільно їхали на найгарячіші ділянки фронту. Луїс та його побратими втілюють образи різні за віком, національністю, життєвою філософією, але водночас їх об'єднує жага до перемоги над ворогом, братерські почуття, надії на майбутнє.

Зауважмо, що автор твору взимку 2016–2017 рр. добровольцем воював у складі 1-ї окремої штурмової роти Добровольчого українського корпусу «Правий сектор» у тій самій авдіївській промзоні. Тож *«У степу під Авдіївкою»* частково ґрунтується на реальних подіях.

До повномасштабного вторгнення вісім років на Сході України тривала гібридна війна. Її сутність полягає у веденні цілого комплексу заходів у тилу ворога – прихованих операцій, диверсій, застосування засобів кібервійни тощо. Кінцевим результатом таких дій є деморалізація, дезорієнтація, паніка у лавах противника. Протистояння української і російської контррозвідок у цей період описав у своєму романі *«На лінії зіткнення. Любов і ненависть»* (2018) Богдан Кушнір. Книгу опублікувало видавництво «Фоліо» (Харків).

Офіцер стратегічної розвідки Семен Вергун, який працював під дипломатичним прикриттям, дивом вижив після зустрічі з російським агентом Леонідом Волковим. Ця подія вилася у гучний скандал, через що Семен втратив роботу, родину, квартиру. Незважаючи на численні драматичні перипетії, йому вдалося потрапити на лінію зіткнення до с. Станиця Луганська, яке належало до сектора «Х» Штабу антитерористичних операцій. Саме тут Вергун і Волков знову зустрілися...

Твір Богдана Кушніра припадає до смаку поціновувачам військових пригодницьких детективів. Під час війни на Сході України сам автор служив у Силах спеціальних операцій ЗСУ, тому книгу написано на основі реальних подій.

Війна одночасно вносить корективи як у зовнішній, так і у внутрішній світ людини. Роман *«Східний синдром»* (2019) Юлії Ілюхи знайомить читача із трьома історіями таких змін. Книга побачила світ у видавництві «Клуб сімейного дозвілля» (Харків).

Адвокат Вася, програміст Макс і медсестра Таня з різних причин потрапили в зону АТО, але згодом їх поєднав «східний синдром». Таке умовне визначення авторка дала психологічному стану, який переживають головні герої після повернення зі східного фронту в цивільне життя. На прикладі трьох особистостей розкрито суть невідвротної трансформації, яку переживає людина на війні, і її внутрішню боротьбу.

Твір Юлії Ілюхи порушує важливе питання адаптації військових. Біографії головних геро-

ів слугують частковим роз'ясненням усіх складнощів цього процесу на моральному і фізичному рівнях. Серед численних текстів ця книга вирізняється своєю суворістю та водночас романтичністю, легкістю розповіді, відсутністю зайвого пафосу в описі емоцій, переживань.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 р. було зухвалом, нищівним, жорстоким. Ця дата на завжди закарбувалася у свідомості кожного українця. У романі *«Врятувати березень»* (2022) Андрія Кокотюхи відтворено страшні події, які відбувалися під час окупації росіянами одного з маленьких сіл Київської області. Книга побачила світ у видавництві «Ранок» (Харків).

Прокинувшись уранці від вибухів, Анатолій Березняк із дружиною Лесею та дітьми вирішує вийти з Києва подалі від небезпеки. В Антонівці родина знаходить прихисток у будиночку Лесиної матері. Здавалося, що скоро все це скінчиться. Натомість уже за кілька днів колони важкої техніки з рашистською символікою «V» і «Z» заїхали в село.

Антонівка символізує сотні маленьких сіл по всій Україні, яким довелося пережити дні відчаю, люті, безвиході, страху. Армія РФ вчинила жахливі злочини проти людяності. Та українці продемонстрували неймовірну силу духу і потужний опір.

Сприйняття війни очима підлітка стало основою повісті Олі Русіної *«Абрикоси зацвітають уночі»* (2022). Книгу опублікувало «Видавництво Старого Лева» (Львів).

Дитяча психіка набагато вразливіша за дорослу. Війна руйнує такі звичні щоденні ритуали, світ захопливих пригод і веселощів, позбавляє зустрічей із друзями. Натомість з'являються сигнали повітряної тривоги, звуки вибухів, бомбосховище, вимушений переїзд з рідної домівки до безпечнішого місця. Вищезазначені фактори, безумовно, спричиняють стрес. Однак у тривожному повсякденні маленькі українці вірять у перемогу над ворогом, у нові зустрічі з друзями, у повернення з фронту тата або мами.

Маленький Устим випадково «знайомиться» з безпілотником, що втратив зв'язок зі своїм власником-військовим. Хлопчик назвав свого нового друга Елом (від аббревіатури БПЛА). Будні на лінії розмежування під постійними обстрілами внесли свої жорстокі корективи у життя Устима та його родини. Спілкування з Елом стало ковтком позитивних емоцій. Та, на жаль, їм доводиться розлучитися через вимушений переїзд хлопчика до безпечнішого міста. Це історія про вкрадене дитинство, любов до рідного дому, про дружбу, про страхи, які сіє війна в людини. Твір Олі Русіної є

важливою цеглинкою у висвітленні впливу бойових дій на дитячу свідомість.

На поетичному небосхилі під час війни з'явилась дебютна збірка віршів *«Тільки не пиши мені про війну»* (2022) українського екоактивіста, музиканта, військового Павла Вишебаби. Книгу опубліковано у «Видавництві Однієї Книги» (Київ) за редакцією відомого поета і видавця Івана Малковича. Перший наклад було миттєво розкуплено менш як за 15 днів.

Цього автора можна сміливо назвати поетичним голосом сьогодення. У своїх творах він переносить на папір думки і переживання, що нуртують у кожному з нас. Варто відзначити й особливу манеру декламування Павла Вишебаби, адже його відео набирають у соцмережах мільйони переглядів.

У 2023 р. було віддруковано другий наклад збірки, доповнено її новими віршами, ілюстраціями та оповіданням «Марсіани».

У цьому огляді представлено лише дециму з чималою кількістю різних за жанром художніх текстів, присвячених російсько-українському протистоянню. Десять книг – це десять історій, десять поглядів, десять одкровень. Попри суміш болісних емоцій, читайте книги про війну, бо вони гарантовано змінять ваші три «С»: сприйняття, ставлення, самовизначення.

Список використаних джерел

1. Лойко С. Аеропорт : роман / Сергій Лойко. – Нова допов. версія. – Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2016. – 373 с. : іл. – (Бестселер). – ISBN 978-966-2665-93-2.
2. Шкляр В. Чорне сонце : збірка / Василь Шкляр. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 297 с. – ISBN 978-966-14-9633-9.
3. Жадан С. Інтернат / Сергій Жадан. – Чернівці : Meridian Czernowitz, 2017. – 336 с. – ISBN 978-966-97679-0-5.
4. Дзюба С. Позивний «Бандерас» : військ. детектив / Сергій Дзюба, Артемій Кірсанов. – Харків : Ранок : Фабула, 2019. – 240 с. – ISBN 978-617-09-3924-1.
5. Вільчинський О. У степу під Авдіївкою / Олександр Вільчинський. – Харків : Фоліо, 2018. – 187 с. – ISBN 978-966-03-8289-3.
6. Кушнір Б. На лінії зіткнення. Любов і ненависть : роман / Богдан Кушнір. – Харків : Фоліо, 2018. – 283 с. – ISBN 978-966-03-8073-8.
7. Ілюха Ю. Східний синдром : роман / Юлія Ілюха. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. – 237 с. – (Коронація слова). – ISBN 978-617-12-6413-7.
8. Кокотюха А. Врятувати березень / Андрій Кокотюха. – Харків : Ранок, 2022. – 240 с. – ISBN 978-617-09-7985-8.
9. Русіна О. Абрикоси зацвітають уночі : повість / Оля Русіна. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. – 142 с. – ISBN 978-966-448-002-1.
10. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну / Павло Вишебаба. – 2-е вид. – Київ : Видавництво Однієї Книги, 2023. – 120 с. – ISBN 978-966-989-10-68.

До уваги читачів!

БП-25!

ПЕРЕДПЛАТА ЖУРНАЛУ «БІБЛІОТЕЧНА ПЛАНЕТА»

Передплату щоквартального науково-виробничого журналу «Бібліотечна планета» можна здійснити, скориставшись послугами:

- **Українського державного підприємства поштової зв'язку «Укрпошта»** (приймання та оформлення передплати здійснюється в кожному поштовому відділенні України за «Каталогом видань України на рік» або на сайті за адресою: <http://peredplata.ukrposhta.ua>);

- **Державного підприємства по розповсюдженню періодичних видань «ПРЕСА»** (<http://presa.ua>).
Є можливість отримати журнал у друкованому або в електронному вигляді (у форматі PDF) за редакційною передплатою (умови передплати на сайті: <https://profy.nlu.org>).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 21950